

# Hur blev Sverige rikt och jämlikt?

*Från 1870 till 1970 utvecklas Sverige till att bli världens fjärde rikaste land. Under samma period blir Sverige världens förmodligen mest jämlika land när det gäller inkomsternas fördelning. I denna artikel används ny forskning om institutioner, tillväxt och jämlikhet för att förklara Sveriges framgångar. Sveriges ekonomiska framgångar kan endast förstås om institutionella faktorer beaktas: Sverige fick tidigt de grundläggande kapitalistiska institutioner som ny forskning visat är centrala för tillväxt. Den svenska jämlikheten är svårare att förklara. En slutsats är att höga, progressiva skatter eller omfattande arbetsmarknadsregleringar är dåliga förklaringar. Bättre kandidater finns längre tillbaka, exempelvis skiftesreformerna, sparbanksrörelsen, folkskolestadgan och kollektivavtalen.*

## ANDREAS BERGH

är fil dr och välfärdsforskare vid Ratio och föreläsare vid Lunds universitet. Han forskar inom institutionell och offentlig ekonomi med fokus på välfärdsstaten. [Andreas.Bergh@nek.lu.se](mailto:Andreas.Bergh@nek.lu.se)

Sveriges ekonomiska historia är en välkänd framgångssaga. Flera författare har beskrivit hur Sverige utvecklades från att i början av 1800-talet vara ett av Europas fattigaste länder till att 1970 vara det fjärde rikaste landet i världen, efter Schweiz, USA och Luxemburg.<sup>1</sup> Som framgår av tabell 1 blev den svenska produktiviteten per arbetad timma 17 gånger högre under perioden 1870 till 1970 – en siffra som bara matchas någorlunda av Japan och Finland.

De svenska framgångarna ter sig än mer remarkabla i ljuset av att den gyllene perioden mellan 1870 och 1970 inte bara skapade ett av världens rikaste länder, utan också ett av världens mest jämlika länder. Enligt *Luxemburg Income Study* var Sverige enda land med en gini-koefficient för disponibel inkomst under 0,2 runt 1980.<sup>2</sup> I jämförelse med andra länder lyckades alltså Sverige under denna period extremt bra med att kombinera tillväxt och inkomstjämlikhet.

Sveriges ekonomiska historia har skrivits många gånger förut.<sup>3</sup> Johan Myrman (1994) gjorde ett gott försök att besvara frågan hur Sverige blev rikt. Myrman går i polemik mot den historieskrivning som förklarar den

<sup>1</sup> Se exempelvis Schön (2000) och Magnusson (2002). Notera att med tidiga versioner av OECDs köpkraftsstatistik låg Sverige faktiskt på tredje plats 1970. Numera har dock Luxemburg reviderat upp sina BNP-siffror.

<sup>2</sup> Sveriges värde på 0,197 kan jämföras med exempelvis Norges på 0,22, Danmarks 0,25, USAs 0,3 eller Mexikos rekordhöga 0,45. Data finns fritt tillgängliga på <http://www.lisproject.org>.

<sup>3</sup> Litteraturen hyser dock betydligt fler försök att förklara den svenska rikedom än jämlikheten. Inkomstfördelningsfrågan saknas exempelvis helt i den nytgivna (och i övrigt både heltäckande och välskrivna) sjunde upplagan av *Marknad & politik* av Hultkrantz och Tson Söderström (2007).

Artikeln bygger på boken *Den kapitalistiska välfärdsstaten* som släpps i andra reviderade upplagan under hösten 2008.

Tabell 1  
Hur mycket högre  
var BNP per arbetad  
timme 1970 jämfört  
med 1870?

Land	Faktor	Land	Faktor
Sverige	17	USA	10
Japan	16	Danmark	9
Finland	14	Holland	7
Norge	12	Storbritannien	5
Tyskland	11	Australien	4

Källa: Maddison (1982).

svenska tillväxten med export av naturresurser när industrialiseringen i Storbritannien ökade efterfrågan på svensk skog och malm. Om det var Storbritanniens tillväxt som drog med sig Sverige, varför utvecklades den svenska ekonomin så svagt mellan 1780 och 1860? Och varför ökade Sveriges tillväxt runt sekelskiftet 1900 när den brittiska ekonomin utvecklades långsammare? Myrhmans slutsats är entydig: För att besvara dessa frågor räcker standardförklaringarna inte till – men mönstret kan förklaras av institutionella faktorer.

Sedan Myrhmans bok kom har institutioners ekonomiska konsekvenser blivit ett ännu livligare forskningsfält. Kampen om den svenska historieskrivningen är dessutom uppenbart politiskt laddad. Rojas (2007) och Segerfeldt m fl (2006) visar med flera exempel och citat att samhällsböcker i grundskolan och på kurser i svenska för invandrare lyckas dåligt med att förklara institutioners stora betydelse för ekonomiskt välstånd. I stället väljs ofta förklaringar som ser ekonomisk utveckling som ett nollsummespel och som inte sällan ger socialdemokratin och arbetarrörelsen äran för de svenska framgångarna. Så enkelt är det naturligtvis inte och ny forskning om institutioners betydelse ger oss här värdefulla kompletterande förklaringar till den svenska tillväxten.

På senare tid har även framsteg inom ojämlikhetsforskningen gjort det möjligt att konstatera att den svenska tillväxtperioden också var en period av kraftigt ökad inkomstjämlighet. Genom att studera inkomstdeklarationer från de 10 respektive 1 procent med högst inkomster drar exempelvis Roine och Waldenström (2007) följande slutsats:

Från högre nivåer av ojämlikhet än i andra västländer, faller den översta decilens inkomstandel kraftigt under 1900-talets första 80 år. [...] Merparten av minskningen sker före välfärdsstatens expansion, och redan 1950 var toppdecilens andel lägre än i andra länder. [egen översättning av artikelns abstract]

Roine och Waldenströms slutsats stämmer ganska väl med andra forskares resultat. Rauhut (2002) studerar socialbidragstagande under 1900-talet, och konstaterar att efter en uppgång under 1930-talskrisen sjönk socialbidragstagandet trendmässigt fram till 1965 – trots att den reala nivån på

bidragsnormen ökade kraftigt under samma period. Gottschalk (1997) studerar inkomstjämlighetens utveckling över tid (med gini-koefficienter) och konstaterar att Sverige fortfarande har en internationellt sett mycket låg inkomstspridning, vilket dock beror på att den svenska ojämlikheten föll kraftigt före 1970-talet. Sedan 1979 har den svenska inkomstjämligheten ökat i samma takt som i USA.

Sammanfattningsvis kan konstateras att Sveriges historia är ett utmärkt exempel på att tillväxt och jämlikhet går att förena. Fram till ungefär 1970 växer Sverige snabbt samtidigt som inkomstjämligheten ökar. Under 1970-talet får Sverige väldokumenterade ekonomiska problem och åtminstone sedan 1980 ökar även inkomstjämligheten. I återstoden av denna artikel ska vi försöka besvara frågan om varför det gick så bra för Sverige före 1970.

## 1. Hur blev Sverige rikt?

Insikten om institutionernas roll för samhällets ekonomiska utveckling har på senare tid blivit allt mer central inom nationalekonomin. Vanliga neoklassiska tillväxtmodeller säger att tillväxten per person ökar när sparande och investeringar ökar. Nyare teorier beaktar även utbildning och kunskap (humankapital) – se exempelvis Lucas (1988). Under framför allt 1990-talet har det dykt upp tillväxtstudier som uttryckligen beaktar även institutionernas roll för tillväxten. Abdiweli (2003) sammanfattar existerande forskning och bekräftar med egna studier att juridisk effektivitet, låg korruption, effektiv offentlig byråkrati och väldefinierade privata äganderätter samvarierar med hög tillväxt. Risk för kontraktsbrott och statlig expropriering är särskilt skadlig enligt Abdiwelis analys. En annan aktuell sammanfattning av forskningen kring äganderättens betydelse för ekonomisk tillväxt görs av Waldenström (2005).

Begreppet ekonomisk frihet används ofta för att beskriva människors rätt och möjlighet att idka handel, graden av konkurrens och skydd för privata äganderätter. Doucouliagos och Ulubasoglu (2006) gör en studie av totalt 52 andra studier som analyserat sambandet mellan ekonomisk frihet (mätt på flera olika sätt) och tillväxt. Deras slutsats är att sambandet är mycket robust. I *Ekonomisk Debatt* har forskningen kring betydelsen av ekonomisk frihet sammanfattats av Berggren (2003).

Mekanismerna bakom sambandet mellan stabila marknadsekonomiska institutioner och tillväxt är enkla att förstå: Den som står i begrepp att arbeta, uppfinna eller idka handel vill veta vilka regler som gäller för avtal, vinst och löner. Råder det stor osäkerhet om detta blir många investeringar och arbetsinsatser alltför riskabla projekt. Av samma skäl är det viktigt att kunna vara säker på pengars värde i framtiden: Osäkerhet gör många investeringar olönsamma.

Sveriges kraftiga tillväxt under de gyllene åren kan förstås genom att en rad av de faktorer som enligt tillväxtforskningen gynnar tillväxten var på

plats. Självfallet gynnades Sverige av industrialiseringen i Storbritannien och självfallet spelade svensk skog och malm en viktig roll i den svenska exporten. Men utan goda institutioner hade Sverige aldrig kunnat dra nytta av dessa faktorer på samma sätt.<sup>4</sup>

Skiftesreformerna inom jordbruket är en naturlig startpunkt. Dessa kom först och var radikalast i Skåne, där man redan i slutet av 1700-talet skapade sammanhängande, ofta kvadratiska ägor av jordbruksmark runt centralt placerade gårdar. I början av 1800-talet skedde liknande förändringar i resten av landet.

När de genomfördes var skiftesreformerna inte populära: Den sociala strukturen revs upp för det överordnade målet att öka effektiviteten i jordbruket. Men reformerna innebar att så gott som alla jordbrukare fick ökade möjligheter och ökade incitament till jordförbättringar. I vissa fall ökades också resursjämligheten genom att varje gård fick ungefär lika stor tilldelning av sammanhängande jord.<sup>5</sup> Sådan resursjämlighet kan vara en viktig tillväxtfaktor, vilket betonas av Gunnarsson och Rojas (2004) i deras analys av u-länders problem i dag. Sverige var som sagt vid denna tid ett fattigt land i Europa – men skiftesreformerna fungerade bra och ytan av odlad jord dubblerades under första halvan av 1800-talet.

I mitten av 1800-talet utvecklades också det finansiella systemet kraftigt. Sverige fick privata affärs- och sparbanker som hade möjlighet att låna ut pengar till den privata sektorn. År 1840 var Riksbankens kreditgivning till privat sektor tre gånger så stor som övriga affärsbankers – men detta förändrades snabbt och utlåningen från privata affärsbanker ökade.<sup>6</sup>

Det var emellertid inte bara det finansiella systemet som reformerades i Sverige på 1800-talet. Schön (2000) beskriver hur regleringar och exporttullar länge förhindrade att skogen blev en exportprodukt i sig: Skogen sågs i stället främst som något som behövdes för att producera järn. Detta ändrades under 1840-talet när tullar sänktes och handelsregleringarna minskade.

Även Jörnmark (2004) tillskriver liberaliseringarna en viktig roll för skogsbruket och beskriver målade hur strukturomvandlingen gick till. Det var inte äldre svenskar i inlandet som stängde sina järnhyttor för att i stället öppna sågverk. Det var ofta inflyttade briter, normmän och tyskar längs Sveriges kust som stod för förändringsimpulserna. Fungerande äganderätter gjorde det möjligt att köpa mark från gamla bruk och från staten genom

<sup>4</sup> Boschini m fl (2007) visar att det är just institutionernas kvalitet som avgör om naturresurser är en tillväxtkälla eller ej. I värsta fall skapar naturresurser konflikter och korruption snarare än tillväxt och välbefinnande – den s k resursförbannelsen.

<sup>5</sup> För ytterligare information om skiftesreformerna, se exempelvis Terra Scaniaes webbplats, [www.ts.skane.se/fakta/skiftesreformerna](http://www.ts.skane.se/fakta/skiftesreformerna).

<sup>6</sup> Som alltid är frågan om orsakssambandets riktning central: Är det verkligen ett välutvecklat finansiellt system som orsakar tillväxt, eller är det så att tillväxt tillåter länder att förbättra sina finansiella system? Teoretiskt bör svaret vara både och, vilket också stöds av Hansson och Jonung (2000) som redovisar en litteraturoversikt i frågan och en specialstudie av Sverige. De menar bl a att under perioden 1890 till 1939 påverkade det finansiella systemet både volymen och kvaliteten på investeringarna och var därmed en bidragande orsak till den höga tillväxten.

den s k avvittringsprocessen. Från statens perspektiv var avvittringen ett sätt att skapa beskattningsbara enheter. Stabila äganderätter var alltså en institutionell reform som bidrog till att skogen skapade vinster för kapitalister och entreprenörer – men också för staten genom skatteintäkter från denna näringsverksamhet.<sup>7</sup>

Schön beskriver den sammantagna effekten av liberaliseringarna mellan 1850 och 1870 som att Sverige fick fri rörlighet både inom landet och över gränserna för människor, varor och kapital. Orsakerna till att detta skedde just då kan diskuteras. Å ena sidan var dåvarande finansminister Gripenstedt en övertygad frihandelsvän, vars argumentation ekade av Adam Smiths läror, som framhålls av exempelvis Norberg (1999). Å andra sidan påpekar Lewin (1992) att Sverige utsattes för påtryckningar från USA och andra europeiska stater i syfte att liberalisera handeln.<sup>8</sup>

Denna institutionella analys av Sverige är snarlik den analys North och Weingast (1989) gjort av England. Deras tes är att ett antal institutionella förändringar från 1680 gjorde statsmaktens agerande förutsägbart: Privata äganderätter upprätthölls och konfiskatoriska regeringsingrepp minskade. Detta skapade en gynnsam förutsägbarhet för handelsidkare. Handel innebär i sin tur ömsesidigt förmånliga byten, specialiseringsvinster och att ny kunskap sprids snabbare. Ny kunskap och nya innovationer skapar i sin tur förutsättningar för ytterligare handel och en positiv tillväxtspiral skapas. Således var de institutionella förändringarna i riktning mot marknadsekonomi och rättsstat sannolikt avgörande orsaker till att Storbritannien blev centrum för den industriella revolutionen.

Ytterligare en intressant parallell kan dras till De Soto (2000) som beskriver hur frånvaron av framför allt fungerande äganderätter förklarar frånvaron av ekonomisk tillväxt i världens fattigaste länder: När hus inte kan belånas därför att de är svartbyggen, uteblir investeringar. Oklara äganderätter innebär att resurser läggs på konflikthantering i stället för på välståndsökande produktion.

Förutom betydelsen av rättsstat och marknadsekonomiska institutioner pekar tillväxtforskningen också på andra intuitivt rimliga faktorer, såsom infrastrukturinvesteringar (exempelvis offentliga utgifter för kommunikationer) och grundläggande utbildning; se exempelvis Canning och Pedroni (2004) och Barro (1990). Även dessa områden reformerades i Sverige under 1800-talet. I mitten av 1800-talet kom den obligatoriska folkskolan och kraftigt utbyggda järnvägar. Dessutom infördes lika arvsrätt för män och kvinnor, vilket gynnade kvinnors aktiva deltagande i ekonomin. Näringsfriheten ökade också när skråväsendet avskaffades. Innan dess hade det rätt krav på att alla hantverkare började som lärlingar (vilket var förbehållet poj-

<sup>7</sup> Förutom Jörnmark (2004), se även exempelvis den branschhistorik som finns samlad på [www.skogssverige.se](http://www.skogssverige.se).

<sup>8</sup> Tullsänkningarna på 1850-talet var först tänkta som en tillfällig åtgärd under 1850-talets intensiva högkonjunktur, men frihandeln bestod ända fram till 1888. Då hade bl a billigt s k *amerikafläsk* kommit att konkurrera med europeiskt jordbruk, vilket banade väg för ökad protektionism i Sverige och Europa. Se vidare exempelvis Lewin (1992).

kar födda inom äktenskapet) och avslutade sin utbildning med att avlägga mästarprov.

En förutsättning för exportledd tillväxt är naturligtvis att det finns något att exportera. Fokuseringen på skog och malm gör det lätt att glömma bort att Sverige under det sena 1800-talet var något av en uppfinnarnation, vilket i sin tur underlättades av att det fanns en patentlagstiftning. Den första svenska patentlagstiftningen kom 1834, med viktiga förbättringar 1856 och 1884.

Ett antal patent blev snabbt till välkända svenska exportframgångar: Carl Richard Nybergs patenterade blåslampa 1881, Frans Wilhelm Lindqvists patenterade tryckluftdrivna fotogenkök 1892 (det s k Primusköket), Johan Petter Johanssons skiftnyckelpatent 1892 samt Lars Magnus Ericssons handmikrotelefon, uppfunnen 1884 och patenterad 1895.

Intressant nog är även den svenska utvandringen till USA en faktor värd att beakta. Mellan 1850 och 1930 utvandrade 1,2 miljoner svenskar, varav minst 200 000 återvände. Återinvandringen och idéinflödet via de s k amerikabreven är en ofta förbisedd faktor för Sveriges ekonomiska utveckling menar exempelvis Henricson och Lindblad (1995) samt Johnson (1997). Sparkapital och idéer från USA blev ofta framgångsrik näringsverksamhet i Sverige.<sup>9</sup>

De institutionella förklaringarna håller en bra bit in på 1900-talet. Den goda tillväxten på 1950- och 1960-talen brukar tillskrivas en lyckosam makropolitik – men Myhrman pekar på att Sverige under denna period också hade stor nytta av den fasta växelkursen via Bretton-Woodssystemet och ökad handel genom Gatt-avtalet. Anton (1969) beskriver en annan, sannolikt mycket viktig faktor, nämligen den samförståndsanda, förutsägbarhet och rationalitet som i mångt och mycket kännetecknat svensk politik under 1900-talet.

Full förståelse för det svenska tillväxtmiraklet kräver således att standardförklaringar som skog, malm och frånvaron av krig kompletteras med institutionella faktorer. Som sammanfattning kan användas ännu en bok med talande titel, som i mångt och mycket driver samma teser som Myhrman och jag själv, nämligen *Kapitalismen byggde landet*, Bo Södersten (1991).

## 2. Hur blev Sverige jämlikt?

Att förklara Sveriges utveckling mot allt större jämlikhet i inkomster, förmögenheter och levnadsstandard är svårare än att förklara hur Sverige blev rikt. Det finns generellt sett inte lika mycket forskning rörande vad som förklarar jämlikhet och den forskning som finns är inte lika tydlig och oomstridd som den forskning som på senare tid identifierat grundläggande kapitalistiska institutioner som centrala för ekonomisk tillväxt. De faktorer som nämns här är därför inte tänkta att utgöra en uttömmande lista.

<sup>9</sup> Johnson (1997) nämner exempelvis skåningen Walfrid Weibull som 1870 startade fröodlingsverksamhet efter att ha kommit i kontakt med modern växtförädlingsteknik i USA.

En tydlig slutsats som i olika former har stöd på flera håll är emellertid att den svenska jämlikheten är ett mycket gammalt fenomen. Lee (1989) studerar olika ojämlikhetsmått under 1800-talet och finner bl a att gini-koefficienten för värdet av människors landinnehav minskade kontinuerligt, liksom fattigdomen. Som förklaringar nämns produktivitetsförbättringar inom jordbrukssektorn, vilka tillsammans med de framväxande sparbankerna möjliggjorde ett ökat privat sparande. Skiftesreformerna och sparbanksrörelsen gjorde det alltså möjligt för jordbrukare att arbeta och spara sig ur fattigdomen. Lee hänvisar även till en offentlig utredning från 1863, som nämner den ökade kanaltrafiken som bidragande till de minskade klyftorna. En annan viktig slutsats är att det var medelklassen som växte, medan andelen rika och fattiga minskade.

Som redan nämnts fann Roine och Waldenström (2007) att toppinkomsttagarnas andel av de totala inkomsterna föll under det tidiga 1900-talet. De menar att detta huvudsakligen förklaras av minskade kapitalinkomster. Exempelvis innebar Kruegerkraschen på 1930-talet och andra världskriget att toppinkomsttagarnas förmögenhetsavkastning minskade. Roine och Waldenström påpekar dock också att från ungefär 1935 var även utjämning av arbetsinkomsterna en viktig faktor. Vidare kopplar Hags-troem (1944) löneinkomsternas utjämning till arbetarrörelsens krav och inflationsjustering av låga löner.

Förutom specialstudier av Sverige, har forskningen identifierat en rad jämlikhetsfrämjande faktorer genom kvantitativa länderjämförande studier, exempelvis Bradley m fl (2003) och Moller m fl (2003). Flera av de faktorer som här pekas ut som viktiga förklaringar till varför vissa länder är mer jämlika än andra, är aktuella för Sveriges del. Mycket talar för att åtminstone följande tre faktorer spelat en betydande roll:

- Tidiga fackföreningar och centrala löneavtal
- Grundskolereformer
- Tidiga socialförsäkringar

Teoretiskt är det lätt att tänka sig att fackföreningar som förhandlar kollektivt för stora grupper av löntagare bidrar till att lönespridningen blir lägre än den annars skulle vara. Bradley m fl (2003) finner bl a att länder med högre fackföreningsstyrka (mätt som facklig anslutningsgrad) har högre jämlikhet i bruttointkomster. Moller m fl (2003) visar även att högre fackföreningsstyrka hänger samman med lägre fattigdom.

Således dyker uppkomsten av svenska fackföreningar i slutet av 1800-talet och 1906 års ömsesidiga erkännande mellan SAF och LO upp som en trolig bidragande faktor till den ökade jämlikheten. Minskningen av ojämlikheten under 1900-talet sammanfaller dessutom med en trendmässigt ökande facklig anslutningsgrad. Andelen fackligt anslutna arbetare ökade kraftigt under 1900-talets första 50 år till ungefär 80 procent och andelen fackanslutna tjänstemän har följt samma trend med viss fördröjning, enligt Lundh (2002). Sedan 1980 har anslutningsgraden fallit något.

Grundskolan är förmodligen ett underskattat jämlikhetsfrämjande inslag i den svenska välfärdsstaten. Den metod som ofta används för att mäta inkomstomfördelning bygger nämligen på jämförelser av bruttoinkomstfördelning och nettoinkomstfördelning (dvs inkomstfördelningen före och efter det att skatter och bidrag beaktats). Det innebär att åtgärder som ökar jämlikheten genom att påverka både brutto- och nettoinkomstfördelningen inte fångas upp och utbildning är ett typiskt exempel på en sådan åtgärd.

Grundläggande utbildning skapar jämlikhet genom en mekanism som är svårfångad empiriskt: Om grundskolan inte hade funnits, skulle barn från välbeställda hushåll troligen få motsvarande kunskaper från sina föräldrar, medan barn från sämre sociala och ekonomiska förhållanden skulle få betydligt sämre utbildning. Tack vare att gamla och nya grundskolan gick parallellt under viss tid, kan dock Meghir och Palme (2005) utvärdera 1940-talets svenska grundskolereform med hjälp av ett mycket detaljerat datamaterial med adekvata jämförelsegrupper och data över elevernas inkomster när de långt senare i livet kom ut på arbetsmarknaden. De finner ett starkt stöd för att reformen ökade inkomstjämlikheten. Reformen innebar införande av en enhetlig, obligatorisk 9-årig grundskola med nationella prov. Resultatet är tydligt: Införandet av en enhetlig grundskola ledde till ökad benägenhet att läsa vidare till gymnasiet. Ökningen var större för barn med lågutbildad pappa. Meghir och Palme studerar även effekten på framtida inkomster och det visar sig att effekten av grundskolereformen är tydligt positiv för barn med lågutbildad pappa. För barn till högutbildade påverkades den framtida inkomsten faktiskt neråt av reformen. Eftersom författarna har tillgång till IQ-data, kan de även slå fast att reformen var särskilt gynnsam för begåvade barn med lågutbildad pappa.

Data saknas för en liknande utvärdering av 1842 års folkskolestadga, som innebar att det måste finnas minst en folkskola i varje socken. Det är dock högst troligt att effekten var snarlik: Många fick utbildning redan före folkskolestadgan och reformen var således särskilt viktig för barn som annars hade haft svårt att skaffa sig liknande kunskaper på annat sätt.

Slutligen några ord om den omfördelande effekten av socialförsäkringar och andra typer av bidrag inom välfärdsstaten. Området hyser en del missuppfattningar, som även dessa sannolikt beror på de problem som uppstår när omfördelning mäts genom att jämföra brutto- och nettoinkomster. Många förmåner påverkar nämligen människors beteende, vilket i sin tur påverkar inkomstfördelningen.

Smeeding och Sandström (2005) räknar exempelvis ut att före skatt och pension skulle 82 procent av Sveriges pensionärer befinna sig under fattigdomsstrecket – men tack vare pensionsutbetalningarna är den siffran bara 8 procent. De flesta – Smeeding och Sandström tyvärr undantagna – skulle dock knappast dra slutsatsen att pensionsutbetalningarna minskar fattigdomen med över 70 procentenheter. Om pensionssystemet inte fanns skulle människor bete sig annorlunda: arbeta längre eller skaffa sig högre



sidoinkomster från eget sparande. Vad procentsiffrorna faktiskt visar, är att Sverige har höga pensioner och att pensionärerna hittills har litat på att de faktiskt kommer att betalas ut.

Problemet analyseras vidare i Bergh (2005) och de enkla slutsatserna är följande: Inkomstrelaterade socialförsäkringar kan verka omfördelande genom att sprida risker jämnt över befolkningen. Förutsättningen är dock att riskerna annars skulle ha drabbat låginkomsttagare i större utsträckning. Fasta bidrag (ibland kallade grundtrygghetsbidrag) skapar en inkomstefekt som minskar arbetsutbudet mer för låginkomsttagare än för höginkomsttagare. Detta leder till att de ser ut att vara kraftigt omfördelande vid jämförelser av inkomstfördelningar brutto och netto, men i själva verket har de negativa effekter på låginkomsttagares arbetsutbud och tenderar därför att öka ojämlikheten i marknadsinkomster.<sup>10</sup>

Dessa teoretiska resultat har hög relevans för den svenska utvecklingen. Edebalk (2000) påpekar att det är en missuppfattning att den säregna svenska socialförsäkringsmodellen kom på 1930- och 1940-talet. I själva verket etablerades inkomstbortfallsprincipen redan i 1916 års arbetsskadeförsäkring.<sup>11</sup> Denna följde logiskt på statsbidragen till sjukkassorna som infördes 1891 och det obligatoriska arbetsgivaransvaret vid yrkesskador 1901. Här startar alltså Sveriges tradition att genom inkomstrelaterade socialförsäkringar kombinera arbetsincitament med omfördelning från lågriskgrupper till högriskgrupper.

1913 infördes dock även ett pensionssystem av grundskyddsnatur. Pensionsfrågan aktualiserades då andelen äldre än 65 år i befolkningen hade ökat från 4,8 procent 1850 till 8,4 procent år 1900, vilket bl a berodde på utvandringen från Sverige till USA under denna period (Edebalk 2000). Den omedelbara effekten av pensionssystemet blev minskad fattigdom bland äldre, men helt enligt teorin fick Sverige med tiden också problem med arbetsutbudet bland äldre: Den faktiska pensionsåldern föll, samtidigt som den förväntade livslängden ökade. För att hantera dessa förändringar har ett nytt system införts och det nya systemet hanterar risken för minskat arbetsutbud hos låginkomsttagare genom att helt enkelt inte tillåta människor som hamnar på garantipensionsnivå att gå i pension förrän vid 65 års ålder, medan övriga tillåts att välja pensionstidpunkt från 61 års ålder.

Således kan vi skönja följande ganska intressanta, om än grovt förenklade, orsakskedja: Missväxt i Sverige orsakade utvandring till USA, vilket påskyndade införandet av ett pensionssystem med grundtrygghet. Detta minskade fattigdomen bland äldre men hade på sikt också beteendeeffekter på arbetsutbudet som fick hanteras i 1990-talets pensionsreform.

<sup>10</sup> Ett sätt att fördröja och förhindra beteendeanpassningar är att låta höga fasta bidrag vara förknippade med krav på att exempelvis stå till arbetsmarknadens förfogande eller ta anvisade arbeten och liknande.

<sup>11</sup> Sveriges allmänna sjukförsäkring infördes först 1955 och hade då tre karensdagar samt betydanse begränsningar av ersättningsnivå och ersättningstid – se Edebalk (2006).

Fokus i Sveriges tidiga socialförsäkringar låg alltså på riskspridning, som åtminstone initialt hade ganska begränsade negativa effekter på låginkomsttagares arbetsutbud. Tyngdpunkten i välfärdspolitiken förändras dock under 1900-talet och i 1980 års socialtjänstlag är det tydligt att utfallsjämlighet blivit det centrala: i portalparagrafen slås fast att socialtjänsten ska ”främja människornas ekonomiska och sociala trygghet, jämlikhet i levnadsvillkor och aktiva deltagande i samhällslivet”.<sup>12</sup> Helt i enlighet med teorin har det internationellt sett höga svenska socialbidraget sedan dess skapat betydande arbetsutbudsproblem för de med allra lägst inkomster, se exempelvis Bergh (2006).

En direkt följd av att Sverige redan 1970 hade en jämnare inkomstfördelning än de flesta andra länder, är att politiken på 1970-talet och senare knappast är rätt ställe att söka förklaringar till den svenska jämlikheten. De främsta orsakerna till den svenska jämlikheten måste sökas längre tillbaka i tiden. Således kan ett antal faktorer faktiskt uteslutas som huvudförklaringar till den svenska jämlikheten. Den kraftigt ökade skatteprogressiviteten och de långtgående regleringar av arbetsmarknaden som infördes på 1970-talet kan inte vara orsaken. En annan intressant observation är att Sveriges totala skattetryck (skatteintäkter som andel av BNP) länge var lågt i internationell jämförelse. Som framgår av figur 1 låg Sverige faktiskt i nivå med lågskattelandet USA fram till ungefär 1960.

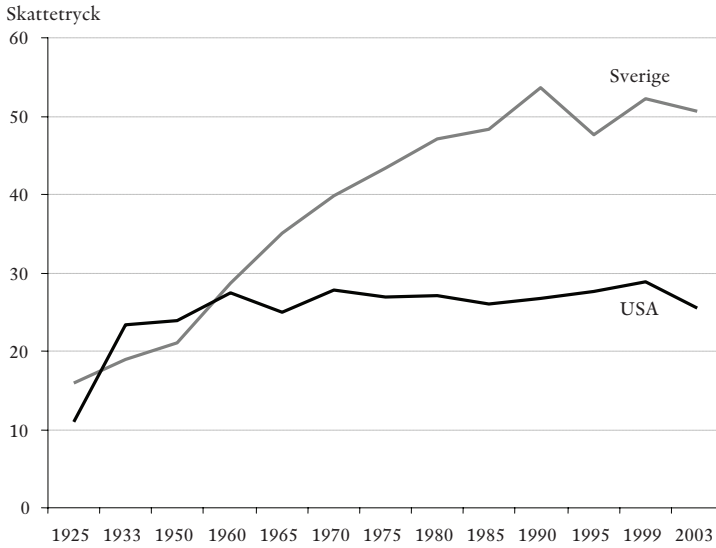
### 3. Avslutande diskussion

Det korta svaret på frågan om hur Sverige blev rikt och jämlikt tycks alltså vara att Sverige på 1800-talet fick institutioner av just det slag som får en kapitalistisk ekonomi att fungera väl. Dessa kombinerades med välfärdsinstitutioner som minskade fattigdomen, ökade läskunnigheten och spred risker över hela befolkningen.

Det är svårt att inte göra en poäng av det faktum att tillväxt och jämlikhet tycks ha gått hand i hand i Sverige under den tid då välfärdspolitiken kan sägas vara inriktad på resursjämlighet, samtidigt som ekonomin var någorlunda kapitalistisk. Under 1970-talet ändrades välfärdspolitiken i riktning mot utfallsjämlighet, samtidigt som den ekonomiska politiken inte ens med den godaste av viljor kan beskrivas som särskilt kapitalistisk. De problem som detta orsakade är väldokumenterade av exempelvis Lindbeck (1998).

Sverige är även intressant i relation till flera relativt nya upptäckter inom empirisk institutionell ekonomi. Som visas av Jordahl (2008) samt Uslaner och Brown (2005) är låg inkomstspridning nämligen robust korrelerad med hög tillit mellan människor. Vidare visar Zak och Knack (2001) att hög tillit är tillväxtfrämjande (se dock Berggren m fl (2007) för ett robusthetstest av detta samband). Det är således möjligt att tänka sig att Sverige länge var

<sup>12</sup> SFS 1980:620.



Figur 1  
Skatter som andel av  
BNP i Sverige och  
USA under 1900-  
talet

Källa: Rodriguez (1981), kompletterad med nya data från OECD.

i en situation där jämlikhet, tillit och tillväxt var faktorer som förstärkte varandra i en positiv spiral, genom att tillväxten tillät jämlikhetsfrämjande reformer.

Slutligen förtjänar det att understrykas att flera faktorer sannolikt gynnat både svensk tillväxt och jämlikhet: Den kvinnliga arvsrätten och skråväsendets avskaffande var reformer som ökade jämlikheten genom att fler kunde delta på lika villkor i marknadsekonomin – men de var också nyttiga för den ekonomiska aktiviteten och arbetsdelningen. Grundskolereformerna och de möjligheter som skapades av skiftesreformerna inom jordbruket är ytterligare exempel: En jämlik fördelning av resurser som land och humankapital i form av läskunnighet gör naturligtvis att utfallet också blir mer jämlikt än vad som annars skulle varit fallet.

Ur ekonomiskt perspektiv är Sveriges tidiga sätt att skapa jämlikhet att föredra framför väldigt progressiva skatter och omfördelande bidrag, eftersom sådana nästan ofrånkomligen innebär att arbete, ansträngning, sparande och utbildning lönar sig sämre. Ett liknande resonemang gäller graden av rättsstat och förutsägbarhet i statens agerande: Godtyckligt och oförutsägbart statligt agerande gynnar knappast de svagaste i samhället. Jämlikhet och kapitalism är således betydligt mer kompatibla än vad den svenska politiska debatten stundom ger intryck av.

Abdiweli, A M (2003), "Institutional Differences as Sources of Growth Differences", *Atlantic Economic Journal*, vol 31, s 348-362.

Anton, T J (1969), "Policy-Making and Political Culture in Sweden", *Scandinavian Political Studies*, vol 4, s 88-102.

Barro, R J (1990), "Government Spending in a Simple Model of Endogeneous Growth", *Journal of Political Economy*, vol 98, s 103-125.

Berggren, N (2003), "Ekonomisk frihet, tillväxt och jämlikhet", *Ekonomisk Debatt*, årg 31, nr 3, s 47-58.

Berggren, N, M Elinder och H Jordahl (2007), "Trust and Growth: A Shaky Relationship", under utgivning i *Empirical Economics*.

Bergh, A (2005), "On the Counterfactual Problem of Welfare State Research: How Can We Measure Redistribution?", *European Sociological Review*, vol 21, s 345-357.

Bergh, A (2006), "Work Incentives and Employment are the Wrong Explanation of Sweden's Success", *Econ Journal Watch*, vol 3, s 452-460.

Bergh, A (2008), *Den kapitalistiska välfärdsstaten*, andra upplagan, Norstedts akademiska förlag, Stockholm, under utgivning

Boschini, A D, J Pettersson och J Roine (2007), "Resource Curse or Not: A Question of Appropriability", *Scandinavian Journal of Economics*, vol 109, s 593-617.

Bradley, D, E Huber, S Moller, F Nielsen och J D Stephens (2003), "Distribution and Redistribution in Postindustrial Democracies", *World Politics*, vol 55, s 193-228.

Canning, D och P Pedroni (2004), "The Effect of Infrastructure on Long Run Economic Growth", manuskript, Harvard University.

De Soto, H (2000), *The Mystery of Capital: Why Capitalism Triumphs in the West and Fails Everywhere Else*, Basic Books, New York.

Doucoulagos, C och M A Ulubasoglu (2006), "Economic Freedom and Economic Growth: Does Specification Make a Difference?", *European Journal of Political Economy*, vol 22, s 60-81.

Edebalk, P-G (2000), "Emergence of a Welfare State-Social Insurance in Sweden in the 1910s", *Journal of Social Policy*, vol 29, s 537-552.

Edebalk, P-G (2006), "Sjukpenning och sjuklön: Samspelet mellan staten och arbetsmarknadens parter 1974-1999", Working Paper 2006:6, Socialhögskolan, Lunds universitet.

Gottschalk, P (1997), "Income Distribution in Sweden & the U.S.", presenterade vid konferensen "Labor Market Policy and Job Creation - Swedish and U.S Experiences",

arrangerad av amerikanska ambassaden i Stockholm 20 maj 1997.

Gunnarsson, C och M Rojas (2004), *Tillväxt, stagnation, kaos*, SNS Förlag, Stockholm.

Hagstroem, K G (1944), "Inkomstutjämningen i Sverige", *Skandinaviska Bankens Kvartalstidskrift*, april, s 35-40.

Hansson, P och L Jonung (2000), "Det finansiella systemet och den ekonomiska tillväxten: Svenska erfarenheter 1834-1991", bilaga till SOU 2000:11, Finanssektorns framtid.

Henricson, I och H Lindblad (1995), *Tur och retur Amerika : utvandrare som förändrade Sverige*, Fischer & Co, Stockholm.

Hultkrantz, L och H Tson Söderström (2007), *Marknad och politik*, SNS Förlag, Stockholm.

Johnson, A (1997), *Inte bara valloner: Invandrare i svenskt näringsliv under 1000 år*, Timbro, Stockholm.

Jordahl, H (2008), "Economic Inequality", i Svendsen, G T och G L H Svendsen (red), *Handbook of Social Capital*, Edward Elgar, Cheltenham, under utgivning.

Jörnmark, J (2004), *Skogen, staten och kapitalisterna*, Studentlitteratur, Lund.

Lee, S (1989), "The Rich and the Destitute in Sweden, 1805-1855: A Test of Tocquevilles Inequality Hypotheses", *Economic History Review*, vol 42, s 43-63.

Lewin, L (1992), *Ideologi och strategi*, Norstedts juridik, Lund.

Lindbeck, A (1998), *Det svenska experimentet*, SNS förlag, Stockholm.

Lucas, R E (1988), "On the Mechanics of Economic Development", *Journal of Monetary Economics*, vol 22, s 3-42.

Lundh, C (2002), *Spelets regler. Institutioner och lönebildning på den svenska arbetsmarknaden 1850-2000*, SNS Förlag, Stockholm.

Maddison, A (1982), *Phases of Capitalist Development*, Oxford University Press, Oxford.

Magnusson, L (2002), *Sveriges ekonomiska historia*, Prisma, Stockholm.

Meghir, C och M Palme (2005), "Educational Reform, Ability, and Family Background", *American Economic Review*, vol 95, s 414-425.

Moller, S, E Huber, J D Stephens, D Bradley och F Nielsen (2003), "Determinants of Relative Poverty in Advanced Capitalist Democracies", *American Sociological Review*, vol 68, s 22-51.

Myhrman, J (1994), *Hur Sverige blev rikt*, SNS förlag, Stockholm.

Norberg, J (1999), *Den svenska liberalismens historia*, Timbro, Stockholm.

- North, D C och B R Weingast (1989), "Constitutions and Commitment: The Evolution of Institutional Governing Public Choice in Seventeenth-Century England", *Journal of Economic History*, vol 49, s 803-832.
- Rauhut, D (2002), "Fattigvård, socialbidrag och synen på fattigdom i Sverige 1918-1997", *Lund Studies in Economic History* 18.
- Rodriguez, E (1981), *Den svenska skattehistorien*, Liber Läromedel, Lund.
- Roine, J och D Waldenström (2007), "The Evolution of Top Incomes in an Egalitarian Society: Sweden, 1903-2004", under utgivning i *Journal of Public Economics*.
- Rojas, M (2007), "(S)kolan - Om politisk snedvridning i grundskolans läroböcker", Timbro, Stockholm.
- Schön, L (2000), *En modern svensk ekonomisk historia. Tillväxt och omvandling under två sekel*, SNS Förlag, Stockholm.
- Segerfeldt, F, N Sanandaji och P M Andersson (2006), "Välkommen till Sverige! Om politisk snedvridning i kurslitteraturen i SFI, svenska för invandrare", Timbro, Stockholm.
- Smeeding, T M och S Sandström (2005), "Poverty and Income Maintenance in Old Age: A Cross-national View of Low Income Older Women", *Luxembourg Income Study Working Paper Series* 398.
- Södersten, B (1991), *Kapitalismen byggde landet*, SNS Förlag, Stockholm.
- Uslaner, E M och M Brown (2005), "Inequality, Trust and Civic Engagement", *American Politics Research*, vol 33, s 868-895.
- Waldenström, D (2005), "Privat äganderätt och ekonomisk tillväxt", i Berggren, N och N Karlson (red), *Äganderättens grunder och konsekvenser*, Ratio, Stockholm.
- Zak, P J och S Knack (2001), "Trust and Growth", *The Economic Journal*, vol 111, s 295-321.